

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه باقرالعلوم (ع)

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مدرسی معارف اسلامی

گرایش اخلاق اسلامی

عنوان پایان نامه

شاخصه‌های اخلاقی جوان شایسته از منظر

قرآن و سنت

استاد راهنما:

حجة الاسلام و المسلمین جناب آقای دکتر فقیهی (دام عزه)

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر ستاری (دام عزه)

تمقیق و نگارش

علی هندیانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه باقر العلوم علیه السلام می باشد

قال رسول الله ﷺ: قال الله عزوجل:

الشَّابُّ الْمُؤْمِنُ بِقَدْرِي

الرَّاضِي بِكِتَابِي

القَانِعُ بِرِزْقِي

التَّارِكُ لَشَهْوَتِهِ مِنْ أَجْلِي

هُوَ عِنْدِي كِبَعْضِ مَلَائِكَتِي.

تقدیم

- به پیش‌گاه، بهانه آفرینش، رسول مهر و دوستی، خاتم الانبیاء، حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله، هم او که پروردگارش به او خلق عظیم عطا کرد و او را اسوه‌ای نیکو برای تمامی انسان‌ها در همه اعصار قرار داد.

- به پیش‌گاه آقا و مولایمان، عامل ثبات کون و مکان، خاتم الاوصیاء، حضرت حجه ابن الحسن العسکری علیه السلام، که مفتخر به سربازی ایشان هستیم. (انشاءالله)

- به پیش‌گاه کریمه اهل بیت علیهم السلام، حضرت فاطمه معصومه علیها السلام که ریزه خوار سفره مادی و معنوی این بانوی کرامت هستیم.

- به روح ملکوتی بنیان‌گذار نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، حضرت آیت الله العظمی امام خمینی (ره)، شهیدان انقلاب اسلامی و دفاع مقدس.

تشکر و قدردانی

از باب من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق بر خود لازم می دانم تشکر و قدردانی
نمایم از:

- اساتید گران قدرم جناب حجه الاسلام و المسلمین دکتر فقیهی (زید عزه) که زحمت
راهنمایی این پایان نامه را متقبل شدند و جناب آقای دکتر ستاری (زید عزه) که زحمت
مشاوره این پایان نامه را بر عهده داشتند، این عزیزان همیشه با روی باز پذیرای بنده بودند و
با بیان نکات و مطالب سودمند راه گشایم در این پژوهش بودند.
- پدر و مادرم که مشوقام در مسیر آموختن معارف اسلامی بودند.
- همسر و دخترم که در این مدت با صبر و شکیبایی، کاستی هایم را تحمل نمودند.
- ریاست محترم، گروه معارف اسلامی، و کارکنان دانشگاه باقر العلوم علیه السلام
- سازمان ملی جوانان که این پایان نامه را مورد حمایت مالی خود قرار داد
و کلیه عزیزانی که در به ثمر رسیدن این پژوهش یاری ام نمودند.

چکیده

این پژوهش در پی پاسخ به این پرسش انجام گرفت که، شاخصه‌های اخلاقی جوان شایسته از منظر قرآن و سنت چیست؟

کمبود تحقیقات لازم در این زمینه، باعث انجام این پژوهش شده است. با مراجعه به آیات قرآن و روایات معصومین علیهم‌السلام معلوم گردید که جوان و دوران جوانی، از اهمیت و ارزش فوق العاده‌ای در دین اسلام برخوردار است و اسلام به مقوله اخلاق جوان توجه ویژه‌ای دارد. از این رو با توجه به ابعاد وجودی انسان که شامل بینش، گرایش و کنش می‌باشد در سه فصل مجزا به بررسی، شاخصه‌های اخلاقی جوان شایسته در بعد بینشی، گرایشی و کنشی پرداخته شد. در بعد بینشی، شاخصه‌هایی همچون: علم‌آموزی، برخورداری از نیروی عقلی و ادراکی زیاد، باریک‌بینی و تیز فهمی جوان مورد بحث قرار گرفته است. در بعد گرایشی، شاخصه‌هایی همچون: گرایش به دین و معنویت، ایمان به خداوند، پیامبران و روز قیامت، پاک‌دلی، رقت قلب، حق طلبی و فضیلت خواهی، اثرپذیری، الگوپذیری، امیدواری به آینده، زیبایی‌گرایی، شادی و نشاط و نوگرایی و تجددطلبی مورد بحث قرار گرفته است. و در بعد کنشی، شاخصه‌هایی همچون: توبه، تقوا، عبادت، سخاوت، عفت، صبر، ادب، اخلاق نیکو، تلاش و کوشش و نیرومندی مورد بحث قرار گرفته است.

دسته‌بندی فضایل اخلاقی با توجه به ابعاد و مراتب وجودی انسان به بینشی، گرایشی و کنشی از نوآوری‌های پژوهش حاضر می‌باشد و ورود این عناصر به مباحث اخلاقی، افق جدیدی را فرا روی محققین حوزه اخلاق ترسیم می‌نماید.

توجه به این نکته لازم است که در این تحقیق فضایل اخلاقی مورد نظر است و مواردی که دارای دو جنبه هستند، جنبه مثبت آن‌ها مد نظر است.

کلید واژگان:

شاخصه / اخلاق / جوان / شایسته / منظر / قرآن / سنت / روایات / بینش / گرایش / کنش

فهرست مطالب

238 ..... مقدمه

فصل اول: کلیات و مفاهیم

۲۴۲ ..... **کلیات**

242 ..... 1- بیان مسأله

243 ..... 2- ضرورت و اهمیت پژوهش

244 ..... 3- سابقه پژوهش:

245 ..... 4- اهداف پژوهش

245 ..... 5- سؤالات پژوهش

۲۴۵ ..... سؤال اصلی:

۲۴۵ ..... سؤالات فرعی:

246 ..... 6- پیش فرضهای پژوهش

247 ..... 7- روش پژوهش

247 ..... 8- روش گردآوری اطلاعات

247 ..... 9- سازماندهی پژوهش

۲۴۸ ..... **مفاهیم**

248 ..... 1- شاخصه

248 ..... 2- شایسته

248 ..... 3- قرآن

249 ..... 4- سنت

249 ..... 5- بینش (شناخت)

249 ..... 6- گرایش

249 ..... 7- کنش

250 ..... 8- اخلاق

250 ..... 9- جوان

فصل دوم: مبانی نظری پژوهش

1- ماهیت انسان ..... Error! Bookmark not defined.

آفرینش انسان نخستین ..... Error! Bookmark not defined.

ماده اولیه آفرینش سایر انسان‌ها ..... Error! Bookmark not defined.

مراحل مختلف آفرینش سایر انسان‌ها ..... Error! Bookmark not defined.

مقام خلیفه الهی انسان ..... Error! Bookmark not defined.

انسان موجودی دو ساحتی ..... Error! Bookmark not defined.

اثبات وجود روح: ..... Error! Bookmark not defined.

تجرد روح ..... Error! Bookmark not defined.

کمال نهایی انسان، قرب الهی ..... Error! Bookmark not defined.

رابطه دنیا و آخرت ..... Error! Bookmark not defined.

دیدگاه‌ها درباره رابطه دنیا و آخرت ..... Error! Bookmark not defined.

حقیقت رابطه دنیا و آخرت ..... Error! Bookmark not defined.

انسان موجودی دارای اختیار ..... Error! Bookmark not defined.

سه دیدگاه مهم در باب اختیار انسان: ..... Error! Bookmark not defined.

مفهوم اختیار ..... Error! Bookmark not defined.

دلایل قرآنی بر مختار بودن انسان: ..... Error! Bookmark not defined.

عناصر زمینه‌ساز اختیار ..... Error! Bookmark not defined.

2- ابعاد و قوای نفس ..... Error! Bookmark not defined.

ساختار و کارکرد نفس (روان) ..... Error! Bookmark not defined.

نفس؛ هرم سه بعدی ..... Error! Bookmark not defined.

1- بینش (شناخت) ..... Error! Bookmark not defined.

2- کنش ..... Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.....	۳- میل و گرایش.....
Error! Bookmark not defined.....	یادآوری.....
Error! Bookmark not defined.....	وحدت مؤلفه های نفس.....
Error! Bookmark not defined.....	نتیجه گیری.....
Error! Bookmark not defined.....	3- جوان.....
Error! Bookmark not defined.....	دوران جوانی.....
Error! Bookmark not defined.....	خصوصیات دروان جوانی از منظر قرآن کریم.....
Error! Bookmark not defined.....	خصوصیات دوران پیری از منظر قرآن کریم.....
Error! Bookmark not defined.....	سن جوانی.....
Error! Bookmark not defined.....	- اهمیت و ارزش جوانی.....
Error! Bookmark not defined.....	غنیمت دانستن جوانی.....
Error! Bookmark not defined.....	بعثت پیامبران در جوانی.....
Error! Bookmark not defined.....	اعطاء علم به دانشمندان در جوانی.....
Error! Bookmark not defined.....	جوانی حضرت مهدی <small>علیه السلام</small> هنگام ظهور.....
Error! Bookmark not defined.....	- سیمای جوان موفق از دیدگاه حضرت علی <small>علیه السلام</small> .....
Error! Bookmark not defined.....	نقش جوانان در حادثه کربلا.....
Error! Bookmark not defined.....	نقش جوانان در حکومت پیامبر اسلام <small>صلی الله علیه و آله</small> .....
Error! Bookmark not defined.....	- جوان در نگرش غیر اسلامی.....
Error! Bookmark not defined.....	- جوان در نگرش اسلامی.....
Error! Bookmark not defined.....	4- اخلاق.....
Error! Bookmark not defined.....	۱. دیدگاه لغویان.....
Error! Bookmark not defined.....	۲. دیدگاه علمای اخلاق.....
Error! Bookmark not defined.....	موضوع و قلمرو علم اخلاق.....
Error! Bookmark not defined.....	هدف علم اخلاق.....
Error! Bookmark not defined.....	5- روشهای تربیت اخلاقی.....

Error! Bookmark not defined.....	1- روش الگویی
Error! Bookmark not defined.....	معنا و مفهوم اسوه/ الگو
Error! Bookmark not defined.....	راز آرایه الگو برای انسانها:
Error! Bookmark not defined.....	الگوهای شایسته:
Error! Bookmark not defined.....	۱. پیامبر اسلام ﷺ
Error! Bookmark not defined.....	۲. حضرت ابراهیم ﷺ و همراهان او:
Error! Bookmark not defined.....	۳. امامان شیعه ﷺ
Error! Bookmark not defined.....	جوانی امام علی ﷺ الگوی جوانان:
Error! Bookmark not defined.....	۴. جوانی حضرت فاطمه ﷺ الگوی دختران جوان
Error! Bookmark not defined.....	ویژگی های حضرت فاطمه ﷺ
Error! Bookmark not defined.....	۵. حضرت مریم ﷺ
Error! Bookmark not defined.....	۶. آسیه همسر فرعون
Error! Bookmark not defined.....	۷. امت اسلامی در مقام الگو
Error! Bookmark not defined.....	۸. شهدای صدر اسلام، کربلا و انقلاب اسلامی و دفاع مقدس، الگوهای شایسته
	Bookmark not defined.
Error! Bookmark not defined.....	۹. دانشمندان و بزرگان علم، الگوی جوانان
Error! Bookmark not defined.....	روش محبت
Error! Bookmark not defined.....	نقش محبت در تربیت اخلاقی
Error! Bookmark not defined.....	روش تذکر
Error! Bookmark not defined.....	نقش تذکر در تربیت اخلاقی
Error! Bookmark not defined.....	روش عبرت
Error! Bookmark not defined.....	نقش عبرت در تربیت اخلاقی
Error! Bookmark not defined.....	روش موعظه
Error! Bookmark not defined.....	نقش موعظه در تربیت اخلاقی
Error! Bookmark not defined.....	روش توبه
Error! Bookmark not defined.....	نقش توبه در تربیت اخلاقی

Error! Bookmark not defined.....	روش ابتلا و امتحان
Error! Bookmark not defined.....	سرّ ابتلا و امتحان الهی
Error! Bookmark not defined.....	نقش ابتلا و امتحان در تربیت اخلاقی
Error! Bookmark not defined.....	روش مراقبه و محاسبه
Error! Bookmark not defined.....	روش تشویق و تنبیه
Error! Bookmark not defined.....	نقش تشویق در تربیت اخلاقی
Error! Bookmark not defined.....	آداب تشویق
Error! Bookmark not defined.....	نقش تنبیه در تربیت اخلاقی
Error! Bookmark not defined.....	آداب تنبیه
Error! Bookmark not defined.....	سخن پایانی
Error! Bookmark not defined.....	تذکر:

فصل سوم: شاخصه های اخلاقی جوان شایسته از منظر قرآن و سنت در بعد بینشی

Error! Bookmark not defined.....	1- علم آموزی
Error! Bookmark not defined.....	اهمیت علم آموزی
Error! Bookmark not defined.....	انواع علم از منظر روایات
Error! Bookmark not defined.....	علم محصول عقل و اندیشه است
Error! Bookmark not defined.....	آثار علم، از منظر قرآن و روایات
Error! Bookmark not defined.....	علم آموز در روابط خود با استاد باید به نکات زیر توجه کند:
defined.	
Error! Bookmark not defined.....	علم آموزی جوان
Error! Bookmark not defined.....	علم آموزی جوان، عامل حفظ دین و تکامل شخصیت او
Error! Bookmark not defined.....	بقاء و ارزش دانش در جوانی
Error! Bookmark not defined.....	ثمرات دانش در جوانی
Error! Bookmark not defined.....	الویت بندی آموزش جوانان از منظر امام علی <small>علیه السلام</small>
Error! Bookmark not defined.....	تفاوت علم آموزی در جوانی با پیری
Error! Bookmark not defined.....	نقش جوانی در علم آموزی از منظر روایات

2- جوان، برخوردار از استعدادها و توانایی‌های عقلی و ادراکی زیاد Error! Bookmark not defined.

3- باریک بینی و تیز فهمی جوان Error! Bookmark not defined.

فصل چهارم: شاخصه های اخلاقی جوان شایسته از منظر قرآن و سنت در بعد گرایشی

1- گرایش جوانان به دین و معنویت Error! Bookmark not defined.

افراط، آفت دین‌گرایی Error! Bookmark not defined.

توان عقلی جوان، علت دین‌گرایی جوان Error! Bookmark not defined.

ثمرات گرایش جوانان به دین و معنویت Error! Bookmark not defined.

الف) هویت بخشی به جوان Error! Bookmark not defined.

ب) پاکی روح و دوری از آلودگی‌ها: Error! Bookmark not defined.

ج) بهره‌گیری از استعدادها و مواهب عقلانی: Error! Bookmark not defined.

قساوت قلب، عامل دین‌گریزی جوانان Error! Bookmark not defined.

آسیب دین‌گرایی جوانان: Error! Bookmark not defined.

2- ایمان به خداوند، پیامبران و روز قیامت Error! Bookmark not defined.

ایمان به خداوند، اساس ارزش اخلاقی از دیدگاه مکتب اسلام Error! Bookmark not defined.

ایمان به خداوند، هدف نهایی اخلاق است Error! Bookmark not defined.

حقیقت ایمان Error! Bookmark not defined.

رابطه ایمان با اندیشه Error! Bookmark not defined.

مراتب ایمان Error! Bookmark not defined.

آثار ایمان: Error! Bookmark not defined.

رابطه ایمان با اخلاق Error! Bookmark not defined.

ایمان جوان Error! Bookmark not defined.

1- معرفت دینی Error! Bookmark not defined.

2- تلفیق دین و دانش Error! Bookmark not defined.

3- عبادت Error! Bookmark not defined.

4- انس با قرآن Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.....	۵- معاشرت با نیکان
Error! Bookmark not defined.....	۶- ازدواج
Error! Bookmark not defined.....	۳- جوان و پاک دلی
Error! Bookmark not defined.....	۴- جوان و رقت قلب
Error! Bookmark not defined.....	نرم دلی و انعطاف پذیری جوان
Error! Bookmark not defined.....	آثار رقت قلب جوان از منظر روایات
Error! Bookmark not defined.....	عوامل ایجاد رقت قلب در جوانی
Error! Bookmark not defined.....	رقت قلب از عوامل ایجاد محیط سالم در جامعه
Error! Bookmark not defined.....	جوان و قساوت قلب
Error! Bookmark not defined.....	۵- حق طلبی و فضیلت خواهی جوان
Error!	ویژگی حق طلبی و فضیلت خواهی جوان، عامل گرایش جوانان مکه و مدینه به اسلام
	Bookmark not defined.
Error! Bookmark not defined.....	افتخار جوانان ایران زمین:
Error! Bookmark not defined.....	۶- تأثیر پذیری
Error! Bookmark not defined.....	۷- جوان و الگوپذیری
Error! Bookmark not defined.....	انواع الگوها
Error! Bookmark not defined.....	تزام الگوها
Error! Bookmark not defined.....	عوامل انتخاب الگوی مثبت
Error! Bookmark not defined.....	عوامل انتخاب الگوی منفی
Error! Bookmark not defined.....	حوزه‌های الگوپذیری
Error! Bookmark not defined.....	الگوهای قرآنی برای جوانان
Error! Bookmark not defined.....	اسلام و معرفی الگو برای جوانان
Error! Bookmark not defined.....	یاران جوان پیامبر اکرم <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> ، جوانانی نمونه و اسوه
Error! Bookmark not defined.....	یاران جوان امام علی <small>عَلِيٌّ</small> ، الگوهای جوانان
Error! Bookmark not defined.....	۸- امیدواری به آینده
Error! Bookmark not defined.....	مفهوم امید

Error! Bookmark not defined.	امیدواری در آینه قرآن و سنت
Error! Bookmark not defined.	امید در آیات قرآن کریم
Error! Bookmark not defined.	ناامیدی و کفر
Error! Bookmark not defined.	امید زمینه کسب فضایل
Error! Bookmark not defined.	جوان و امیدواری به آینده
Error! Bookmark not defined.	ایجاد امید در جوانان
Error! Bookmark not defined.	امید و عمل
Error! Bookmark not defined.	راه‌های تقویت امیدواری در جوانان
Error! Bookmark not defined.	9- زیباییگرایی جوان
Error! Bookmark not defined.	10- جوان و شادی و نشاط
Error! Bookmark not defined.	شادی و نشاط چیست؟
Error! Bookmark not defined.	اثرات شادی و نشاط
Error! Bookmark not defined.	عوامل شادی و نشاط از منظر روایات
Error! Bookmark not defined.	دین و اصل شاد زیستن جوان
Error! Bookmark not defined.	تفریحات سالم از منظر روایات
Error! Bookmark not defined.	شادابی و گونه‌های آن
Error! Bookmark not defined.	۱- ایمان
Error! Bookmark not defined.	۲- طبیعت
Error! Bookmark not defined.	۳- ورزش
Error! Bookmark not defined.	11- نوگرایی و تجدد طلبی
Error! Bookmark not defined.	تأثیر سنین جوانی بر نوگرایی
Error! Bookmark not defined.	جنبه‌های مثبت و منفی نوگرایی در سنین جوانی
Error! Bookmark not defined.	الف: جنبه‌های مثبت
Error! Bookmark not defined.	ب: جنبه‌های منفی
Error! Bookmark not defined.	نتیجه‌گیری:

فصل پنجم: شاخصه های اخلاقی جوان شایسته از منظر قرآن و سنت در بعد کنشی

Error! Bookmark not defined.....	1_ توبه
Error! Bookmark not defined.....	توبه در آینه قرآن و سنت
Error! Bookmark not defined.....	حقیقت و ارکان توبه
Error! Bookmark not defined.....	شرایط توبه
Error! Bookmark not defined.....	شرط کمال توبه
Error! Bookmark not defined.....	اقسام توبه:
Error! Bookmark not defined.....	آثار توبه:
Error! Bookmark not defined.....	توبه جوان
Error! Bookmark not defined.....	آثار توبه در جوانی
Error! Bookmark not defined.....	علت اهمیت و ارزش توبه جوان
Error! Bookmark not defined.....	تسریع جوان در توبه
Error! Bookmark not defined.....	رابطه معکوس بین رشد گناه و رشد صاحب گناه
Error! Bookmark not defined.....	توفیق توبه برای جوانان، دعای امام زمان <small>علیه السلام</small>
Error! Bookmark not defined.....	نکته مهم
Error! Bookmark not defined.....	تفاوت توبه در جوانی و پیری
Error! Bookmark not defined.....	بهار توبه، ایام جوانی است
Error! Bookmark not defined.....	2_ تقوا
Error! Bookmark not defined.....	تقوی در آینه قرآن و سنت
Error! Bookmark not defined.....	اهمیت تقوا از منظر قرآن کریم و روایات:
Error! Bookmark not defined.....	آثار ارزشمند تقوا از منظر قرآن کریم
Error! Bookmark not defined.....	راههای تقویت تقوا از منظر قرآن و روایت
Error! Bookmark not defined.....	تقوا و دوری از گناهان در جوانی
Error! Bookmark not defined.....	تقوا در جوانی، سفارش حضرت علی <small>علیه السلام</small>
Error! Bookmark not defined.....	راههای ترک گناه

3- عبادت (عبودیت) ..... Error! Bookmark not defined.

عبادت در آینه قرآن و سنت ..... Error! Bookmark not defined.

بندگی و اطاعت خداوند ..... Error! Bookmark not defined.

حقیقت عبادت ..... Error! Bookmark not defined.

برترین عبادت‌ها ..... Error! Bookmark not defined.

جوان و عبادت خداوند ..... Error! Bookmark not defined.

عبادت از عوامل رشد روحی و معنوی جوان ..... Error! Bookmark not defined.

عبادت، هدف آفرینش ..... Error! Bookmark not defined.

جوان عابد، موجب مباهات خداوند بر ملائکه ..... Error! Bookmark not defined.

برتری عبادت در جوانی بر عبادت در پیری ..... Error! Bookmark not defined.

پاداش عبادت در جوانی ..... Error! Bookmark not defined.

نکته ..... Error! Bookmark not defined.

عبادت عاشقانه ..... Error! Bookmark not defined.

4- سخاوت ..... Error! Bookmark not defined.

سخاوت در آینه قرآن و سنت ..... Error! Bookmark not defined.

آثار سخاوت از منظر قرآن کریم ..... Error! Bookmark not defined.

آداب سخاوت از منظر قرآن کریم: ..... Error! Bookmark not defined.

۱. اعتدال در سخاوت ..... Error! Bookmark not defined.

۲. پرداخت مال با رغبت ..... Error! Bookmark not defined.

۳. اخلاص در سخاوت ..... Error! Bookmark not defined.

۴. زمینه‌های سخاوت ..... Error! Bookmark not defined.

سخاوتمندی جوان ..... Error! Bookmark not defined.

ارزش سخاوت از منظر روایات: ..... Error! Bookmark not defined.

سخاوت و بخشش حضرت علی علیه السلام و حضرت فاطمه علیها السلام و حسنین علیهم السلام در جوانی Error!

Bookmark not defined.

بخل ..... Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.....	5- عفت
Error! Bookmark not defined.....	عفت در آینه قرآن و سنت
Error! Bookmark not defined.....	روایت
Error! Bookmark not defined.....	مفهوم عفت در آیات و روایات
Error! Bookmark not defined.....	ارزش و اهمیت عفت از منظر روایات
Error! Bookmark not defined.....	آثار و پاداش عفت از منظر آیات و روایات
Error! Bookmark not defined.....	اسباب عفت
Error! Bookmark not defined.....	موانع عفت
Error! Bookmark not defined.....	عفت در جوانی
Error! Bookmark not defined.....	اثرات غلبه غریزه جنسی از منظر قرآن و سنت
Error! Bookmark not defined.....	انحرافات جنسی، از اثرات غلبه شهوت جنسی
Error! Bookmark not defined.....	عوامل ایجاد انحرافات جنسی
Error! Bookmark not defined.....	راه‌های پیشگیری از بروز انحرافات جنسی
Error! Bookmark not defined.....	۱- روش تربیتی استعاده
Error! Bookmark not defined.....	۲- روش تربیتی تغییر موقعیت
Error! Bookmark not defined.....	۳- روش تحمیل به نفس
Error! Bookmark not defined.....	۴- روش تربیتی تذکر
Error! Bookmark not defined.....	۵- روش تربیتی جایگزین سازی
Error! Bookmark not defined.....	۶- روش تربیتی زمینه سازی اجتماعی
Error! Bookmark not defined.....	۷- روش تربیتی دعا
Error! Bookmark not defined.....	راه‌های درمان بیماری شهوترانی
Error! Bookmark not defined.....	استجابات دعا، ثمره عفت در جوانی
Error! Bookmark not defined.....	6- صبر
Error! Bookmark not defined.....	صبر در آینه قرآن و سنت
Error! Bookmark not defined.....	ارزش و اهمیت صبر و استقامت از منظر آیات و روایات
Error! Bookmark not defined.....	مفهوم صبر

Error! Bookmark not defined.....	عوامل صبر از منظر آیات و روایات
Error! Bookmark not defined.....	جلوه‌های صبر از منظر آیات و روایات
Error! Bookmark not defined.....	صبر و استقامت جوان
Error! Bookmark not defined.....	الگوهای قرآنی صبر و استقامت
Error! Bookmark not defined.....	7- جوان و تحمل مشکلات و سختی‌ها
Error! Bookmark not defined.....	انواع مشکلات
Error! Bookmark not defined.....	فواید مشکلات، برای جوانان
Error! Bookmark not defined.....	8- ادب
Error! Bookmark not defined.....	روایت:
Error! Bookmark not defined.....	ادب چیست؟
Error! Bookmark not defined.....	نشانه‌ها و جلوه‌های ادب
Error! Bookmark not defined.....	ادب از که آموزیم؟
Error! Bookmark not defined.....	پیامبر اسلام ﷺ الگوی ادب
Error! Bookmark not defined.....	جوان و ادب
Error! Bookmark not defined.....	اهمیت ادب از منظر روایات
Error! Bookmark not defined.....	9- اخلاق نیکو
Error! Bookmark not defined.....	اخلاق نیکو در آینه قرآن و سنت
Error! Bookmark not defined.....	جایگاه حسن خلق در اسلام
Error! Bookmark not defined.....	حدود حسن خلق از منظر آیات و روایات
Error! Bookmark not defined.....	آثار و فواید حسن خلق از منظر روایات
Error! Bookmark not defined.....	الف: آثار دنیوی
Error! Bookmark not defined.....	ب: آثار اخروی
Error! Bookmark not defined.....	خوش خلقی جوان
Error! Bookmark not defined.....	اهمیت حسن خلق از منظر روایات
Error! Bookmark not defined.....	دگرگون شدن خوش خلقی:
Error! Bookmark not defined.....	10- تلاش و کوشش

Error! Bookmark not defined.....	تلاش و کوشش جوان
Error! Bookmark not defined.....	زمینه تلاش و کوشش در جوانی
Error! Bookmark not defined.....	جوان و تلاش در اصلاح نفس
Error! Bookmark not defined.....	جوان و تلاش در تأمین معاش و نیازهای جسمی (کار)
Error! Bookmark not defined.....	بی‌کاری عامل انحراف، فساد و گناه
Error! Bookmark not defined.....	بی‌کاری جوان، مورد نهی اسلام
Error! Bookmark not defined.....	بی‌کاری، عامل افسردگی
Error! Bookmark not defined.....	جوان و کار
Error! Bookmark not defined.....	11- قدرت و نیرومندی
Error! Bookmark not defined.....	نمونه‌هایی از به کار گیری قدرت بدنی در راه خدا
Error! Bookmark not defined.....	نیرو و قدرت جوانی در مسیر عبادت خداوند و خدمت به خلق خدا
not defined.	
Error! Bookmark not defined.....	اسلام و پرورش قدرت باطنی جوان
Error! Bookmark not defined.....	اسلام و پرورش قدرت بدنی جوان
Error! Bookmark not defined.....	اهمیت و ارزش ورزش از منظر اسلام
فصل ششم: نتیجه گیری	
Error! Bookmark not defined.....	نتیجه گیری
Error! Bookmark not defined.....	فهرست منابع و مآخذ

مقدمه

بحث پیرامون اخلاق همواره دارای اهمیت فوق‌العاده‌ای بوده، اما باید پذیرفت که در عصر ما از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در عصری که دستیابی به هر نوع اطلاعات حتی افکار غلط و مطالب غیر اخلاقی در کوتاه‌ترین زمان ممکن توسط ماهواره‌ها و اینترنت میسر است. در زمانی که عوامل و انگیزه‌های فساد و انحراف به خصوص در بین جوانان بیشتر شده و مفسد اخلاقی و رواج رفتارهای ضد اخلاقی گسترش چشم‌گیری پیدا کرده و مرزها را درنوردیده و تا اقصی نقاط جهان پیش می‌رود. به حدی که حتی بنیان‌گذاران آن نیز تاب سکوت در برابر این بحران عظیم را نداشته و زبان به اعتراض گشوده‌اند. در این زمان که در سایه پیشرفت علوم گوناگون، راه‌کارهای دسترسی به مسایل ضد ارزشی و غیر اخلاقی نیز به مراتب گسترده‌تر از سابق گردیده است؛ در دورانی که بیگانگی از خویش و بحران هویت هر روز افزایش یافته و زندگی‌ها مصیبت بار، خالی از محبت و عواطف و دورمانده از فضایل و کمالات، بشر را در منجلاب پندار جاهلانه مادی خویش بلعیده. و غفلت فراگیر، انسان‌ها را به وادی پوچی و حیرت می‌راند. در این دوران که با افول یکی پس از دیگری مکاتب و نظام‌ها، آشفتگی فکری و فرهنگی و سرگردانی نسبت به انسان‌شناسی و ارزش‌های مطلوب انسان‌ها و راه‌کارهای رفتاری ثابت و هدایت‌گر و نجات‌بخش بیش از همیشه خودنمایی می‌کند. و متأسفانه می‌بینیم که این انسان‌ها و اندیشه‌های حیران و سرگردان که با برنامه‌های مبهم و کلی‌گویی‌های رهبران فکری و ناآگاه جهان که اکثراً نیز اعتقادی به ابدی بودن انسان و فناپذیری او ندارند، و افزون بر آن هیچ کدام از نظام‌های اخلاقی و فلسفه‌های تربیتی در حال انقراض سخن تازه‌ای برای گفتن ندارند، وضعیتی را بوجود آورده که باعث شده انسان در انتظار عمیق و جان‌کاه فرو رود. اما از طرفی این

وضعیت، موجب بیداری و هوشیاری ملت‌ها گردیده و سبب شده که انسان‌هایی در صدد جستجوی خویش و رسیدن به خودباوری برآمده و احساس نیاز به معنویت در آنها شدت یابد. و علاج مصیبت‌های خود را در رویکرد به آن و یافتن مبانی صحیح اعتقادی و رفتاری و رواج این شیوه از زندگی بدانند.

این حالت موجب گردیده تا بشر، چشم انتظار تمدنی جدید باشد که پاسخ‌گوی این همه انحرافات و بحران‌ها گردد. و مردم وامانده و مأیوس را جانی تازه و امیدی نو ببخشد. تمدنی که با تکیه بر همه ابعاد روحی و مادی و معنوی انسان و بدون غفلت از برخی نیازها، طرح و برنامه‌ای ارائه دهد که فاقد نقص بوده و نارسایی نظام‌ها و مکاتب پیشین را نداشته باشد، و بتواند انسان را در همه ابعاد هماهنگ و همسو با نظام آفرینش در مسیر تکامل و در جهت کمال مطلق رهنمون شود. تمدنی که بتواند همه استعدادها و ابعاد وجودی انسان را شکوفا نماید. و انسان بتواند با اعتماد بر آن و پناه بردن به آن خود را از خطرات و دسیسه‌ها و وسوسه‌ها مصون دارد و آن چیزی نیست، جز دژ استوار و پناه‌گاه محکم و امن آیین اخلاقی و تربیتی اسلام که همچون قلعه‌ای پولادین حافظ او خواهد بود. زیرا دین اسلام بر مبنای فطرت بشر بوده و بر اساس شناخت صحیح و همه‌جانبه‌نگر و واقع‌بینانه از انسان، برنامه‌های اخلاقی، ارزشی کاملی را ارائه داده. و بخاطر رسالت جهانی‌اش و به جهت تضمین شدن سعادت جاوید انسان در آن، تنها راه نجات در پیش روی انسان‌هاست.

بر این اساس اگر با دقت و مسئولانه با موضوع برخورد شود بسیار و واضح می‌نماید که وظیفه هر مسلمانی است که در حدّ توان این نیاز و انتظار را بی پاسخ نگذاشته و در این میان شیعه را وظیفه و مسئولیتی است بس سنگین‌تر.

شیعه که مفتخر است تقلین را در اختیار دارد، اقیانوس بی‌کران قرآن کریم را که مملو است از گوهرهای اخلاقی و تبیین رفتارهای ارزشی، و نیز سیره معصومین علیهم‌السلام از خاتم الانبیاء، صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم تا خاتم الاوصیاء علیهم‌السلام که هم مفسر قرآن هستند و هم هدایت‌گرند و راهنما.

و اگر این مسئولیت آن گونه که بایسته و شایسته این فرهنگ غنی و این آیین عظیم الهی است به خوبی انجام گیرد و از این فرصت تجدید حیات دوباره اسلام به نحو احسن استفاده گردد، دیری نخواهد پایید که وعده الهی تحقق یافته و اسلام دینی جهانی می شود. انشاءالله.

فصل اول:

کلیات و مفاهیم

کلیات

بیان مسأله

اهمیت اخلاق چه در بُعد فردی و چه در بُعد اجتماعی بر کسی پوشیده نیست تا حدی که اخلاق یکی از ارکان مهم دین اسلام به شمار آمده است تا آنجا که پیامبر مکرم اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هدف بعثت خود را کامل نمودن مکارم اخلاق بیان می فرماید.¹

با این وجود متأسفانه اخلاق در جامعه اسلامی ما مهجور واقع شده و جامعه آن چنان که شایسته است به بحث اخلاق نمی پردازد و وجود ناهنجاری‌های بسیار در جامعه نتیجه بی-توجهی به اخلاق است.

حال آن که سعادت فردی و اجتماعی انسان‌ها در گرو متخلق شدن به اخلاق نیکوی اسلامی است. این اهمیت در حوزه اخلاق جوان از اهمیت بیشتری برخوردار می شود، دوره جوانی ارزشمندترین دوره عمر انسان است و در روایات بسیاری از پیامبر اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و ائمه معصومین عَلَيْهِمُ السَّلَام بر ارزش و اهمیت این دوران و همچنین استفاده از این دوران طلائی عمر، تأکید شده است. پیشوایان دینی با توجه به خصوصیات و ویژگی‌های دوران جوانی شاخصه‌هایی را برای سعادت جوانان بیان نموده‌اند از آن جمله می توانیم به علم‌آموزی، دین‌گرایی و عبادت جوان اشاره نمائیم. این پژوهش به دنبال آن است که گامی در جهت شناساندن خلقیاتی که در جوانی مورد تأکید آیات و روایات است بر دارد. و آن را به نسل جوان کشور اسلامی مان ارایه نماید.

1- مجلسی، بحارالانوار، ج 68، ص 382، «انما بعثت لاتمم مکارم الاخلاق».

ضرورت و اهمیت پژوهش

مباحث مربوط به اخلاق، بخش اساسی و عمده معارف اسلامی را تشکیل می دهد. تأثیر این مباحث در زندگی فردی و اجتماعی انسان، چنان مهم و حیاتی است که خداوند برای هدایت و سعادت بشر آن را اصلی ترین هدف بعثت انبیاء قرار داده است: **هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ**^۱؛ اوست خدایی که در میان انسان های درس نخوانده، رسولی از خودشان برانگیخت که آیاتش را بر آنها می خواند و آنها را تزکیه می کند. رسول گرامی اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در حدیثی کوتاه و عمیق، فلسفه رسالت خود را تتمیم و تکمیل مکارم اخلاقی بر شمرده و پرده از اهمیت و ضرورت توجه به فضایل اخلاقی برداشته است: **أِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ**^۲؛ به درستی من برای تکمیل و تتمیم مکارم اخلاق مبعوث شده ام.

در جامعه اسلامی کنونی به منظور تحقق بخشیدن به آرمان های اسلام، آگاهی از آموزه های اخلاقی این دین جاودان امری لازم و ضروری است، و لذا هر مسلمانی که خواستار پیاده نمودن برنامه های تربیتی، اخلاقی اسلام و رهنمودهای انسان سازی در مورد خویش و جامعه می باشد در وهله اول نیازمند شناخت آنها است تا بتواند در جهت اجرایی نمودن آنها اقدام نماید. بنابراین در این زمان حساس که بحران معنویت و تهاجم فرهنگ های گوناگون در صدد به چالش کشاندن تعالیم بی بدیل این کامل ترین دین هستند، و تا اندازه ای

1. جمعه/2

2. محدث نوری: مستدرک الوسائل، ج 2، ص 282. (این حدیث به شکل های دیگری نیز وارد شده است؛ از جمله «بعثت بمکارم الاخلاق و محاسنها» (کنز العمال، حدیث 5218) و «بعثت بمکارم الاخلاق و محاسنها» (بحار الانوار، ج 66، ص 405)

موجب سردرگمی برخی افراد خصوصاً نسل جوان دریافتن راه‌کارهای صحیح به سوی تربیت و اخلاق اسلامی شده‌اند از یک سوء، و از سوی دیگر در این عصر که شاید بیش از همیشه جامعه اسلامی و هر فرد مسلمان خصوصاً جوانان، محتاج‌اند تا با تحول رفتاری خویش در جهت اسلامی کردن خود و دیگران تلاشی مضاعف داشته باشند، تا در جهان امروز و برای دیگران معرف این مکتب باشند، و از دیگر سو، در آثار اخلاقی موجود، مخاطب‌شناسی لازم انجام نگرفته و مقاطع مختلف سنی لحاظ نشده است، از این رو، این آثار برای همه مقاطع سنی قابل استفاده نیستند. به عبارت دیگر، افراد در سطوح مختلف سنی، ظرفیت‌ها و نیازمندی‌های اخلاقی ویژه‌ای دارند، به عنوان مثال، جوان، نیازهای اخلاقی خاصی دارد که متفاوت با نوجوان و بزرگسال است که به این امر توجه لازم نشده است. بنابراین چاره‌ای نیست از این که حداقل، یک رساله تهیه و تنظیم شود که تا حدی شاخصه‌های اخلاقی جوانان شایسته از منظر قرآن و روایات در آن گردآوری شده و آسان‌تر قابل دسترسی و بهره‌برداری باشد.

لذا بدین منظور انجام این پژوهش امری ضروری و اجتناب ناپذیر می‌باشد

عنوان سابقه پژوهش:

به دنبال بررسی انجام شده پیرامون مطالعات صورت گرفته در این زمینه (شاخصه‌های اخلاقی جوان شایسته از منظر قرآن و روایات) به نظر می‌رسد که این موضوع با این خصوصیت در کتاب یا رساله‌ای مجزاً تبیین نشده و آنچه کتاب در این رابطه موجود است عمدتاً مطالبی است پراکنده که بعضاً فاقد دسته‌بندی است و یا در برخی از آن‌ها مجموعه‌ای از رفتارهای اخلاقی و ضد اخلاقی به صورت یک جا گردآوری شده و یا این که ویژگی‌های

اخلاقی که بصورت عمومی است را بر جوانان تطبیق داده‌اند و لذا نوشتاری با این شیوه تقسیم‌بندی (شاخصه‌های اخلاقی جوان شایسته در بعد بینشی، گرایشی، کنشی) یافت نشد.

اهداف پژوهش

هدف از این پژوهش، بدست آوردن شاخصه‌ها و معیارهای اخلاقی، برای جوانان، از قرآن و سنت در بعد بینشی، گرایشی و کنشی و توضیح و تحلیل آن‌ها و تهیه مجموعه‌ای مدون برای جوانان که با مراجعه به آن و ارائه خود به آن علم پیدا کنند به این که تا چه حد متخلق به اخلاق اسلامی هستند، کاستی‌های خود را بر طرف و داشته‌های خود را افزایش دهند.

سؤالات پژوهش

سؤال اصلی:

شاخصه‌های اخلاقی جوان شایسته از منظر قرآن و سنت چیست؟

سؤالات فرعی:

1. اخلاق چیست؟
2. جوان کیست؟
3. اهمیت دوران جوانی در چیست؟
4. ابعاد و مراتب وجودی انسان چیست؟
5. شاخصه‌های اخلاقی جوان شایسته از منظر قرآن و سنت در بعد بینشی چیست؟
6. شاخصه‌های اخلاقی جوان شایسته از منظر قرآن و سنت در بعد گرایشی چیست؟

7. شاخصه‌های اخلاقی جوان شایسته از منظر قرآن و سنت در بعد کنشی چیست؟

پیش فرض‌های پژوهش صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

- 1- در همه ادیان و حتی تمام مکاتب اخلاقی به گونه‌ای شاخصه‌های اخلاقی را شناسایی کرده‌اند و در دین اسلام اخلاق و معیارهای اخلاقی تعریف خاص خود را داشته و مشخصاً تعیین گردیده است و به اخلاق جوان هم پرداخته شده است.
- 2- در اسلام شاخصه‌های اخلاقی جوان در قرآن کریم و روایات معصومین عَلَيْهِمُ السَّلَامُ بیان شده است.
- 3- در نظام اخلاقی اسلام انسان موجودی است غیر مستقل، وابسته و فقیر الی الله که دارای اختیار و حق انتخاب می‌باشد.
- 4- در این دیدگاه انسان هدفمند بوده و برای نیل به سعادت دنیا و آخرت باید راه تخلق به اخلاق الهی را بییماید.
- 5- منظور از اخلاق مجموعه عقاید، صفات و رفتارهای انسان هستند که تحت عنوان خوب و پسندیده و فضیلت، بر آنها ثواب اخروی مترتب گردیده.
- 6- اخلاق در اسلام نسبی نبوده و لذا ارزش رفتارها ثابت هستند و با معیار اخلاص، نیت و انگیزه الهی سنجیده می‌شوند.
- 7- نگاه اسلام به دوران جوانی نگاهی ویژه است و شاخصه‌های اخلاقی را برای این دوره بیان می‌کند.
- 8- انسان از نظر روانی دارای سه بعد بینشی، گرایشی و کنشی است که هر کدام معیار اخلاقی خاص خود را دارد.

روشن‌بینی - روش پژوهش

این پژوهش از نظر نوع، توصیفی - تحلیلی است و از نظر روش، از روش تحلیل محتوا استفاده شده است.

اطلاعات - روش گردآوری اطلاعات

اطلاعات این پژوهش به صورت کتابخانه‌ای گردآوری شده است.

سازمان‌دهی پژوهش

پژوهش حاضر از یک مقدمه، چهار فصل و نتیجه‌گیری تشکیل شده است. در فصل اول، کلیات و مفاهیم مورد استفاده در پژوهش توضیح داده شده است. در فصل دوم، شاخصه‌های اخلاقی جوان شایسته در بعد بینشی (شناختی) آمده است. در فصل سوم، شاخصه‌های اخلاقی جوان شایسته در بعد گرایشی آورده شده است. در فصل چهارم، شاخصه‌های اخلاقی جوان شایسته در بعد کنشی آمده است. و در پایان، نتیجه پژوهش آمده است.

مفاهیم

شاخصه

شاخص در لغت به معنای برجسته^۱ است و منظور ما از شاخصه در این پژوهش، ویژگی‌های کیفی است که جوان مورد نظر اسلام را از جوان مورد نظر سایر ادیان و مکاتب جدا می‌سازد.^۲

شایسته

شایسته در لغت به معنای سزاوار، لایق و خلیق^۳ است و منظور از جوان شایسته در این پژوهش، جوانی است که ویژگی‌های اخلاقی مورد نظر اسلام که در قرآن و سنت در مورد جوان آمده را کسب نموده و در وجود خویش نهادینه کرده و در رفتار خود آنها را بروز دهد.

قرآن

کتاب آسمانی مسلمانان.

1. احمد دانش‌گر، فرهنگ فارسی نوین، ص 420

2. منظور ما از شاخصه، شاخص که به معنای نشانگر است و جنبه کمی دارد و معادل Indicator است، نمی‌باشد.

3. علی اکبر دهخدا، لغت‌نامه، ج 9، ص 12434

سنت عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

قول، فعل و تقریر معصومین عَلَيْهِمُ السَّلَامُ است.

بیش (شناخت) بیش

بیش در لغت به معنای بصیرت^۱ است و منظور از بیش در این پژوهش، همان شناخت است که همه جنبه‌های ادراکی نفس انسان را در بر می‌گیرد و شامل انواع مختلف شناخت می‌شود.

گرایش قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

گرایش در لغت به معنای میل و خواهش^۲ است و منظور از گرایش در این پژوهش همین معنای لغوی است (امیال انسان به چند مقوله تقسیم می‌شود از جمله، عواطف، احساسات، انفعالات، هیجانات و...)

کنش عَلَيْهِ

کنش در لغت به معنای کردار و عمل^۳ است و منظور از کنش در این پژوهش همین معنای لغوی است، و مراد از کنش اعمال و رفتارهایی است که بوسیله عضلات و اعصاب بدن انجام می‌شود.

1. دانش‌گر، فرهنگ فارسی نوین، ص 146

2. همان، ص 609

3. همان، ص 564

علیه السلام - اخلاق

اخلاق جمع خلق است و در لغت به معنای طبیعت^۱ و سرشت^۲ آمده و در اصطلاح «خلق عبارت است از ملکه‌ای برای نفس که موجب می‌شود افعال با سهولت و بدون نیاز به فکر و تأمل از آن صادر شود»^۳.

صلى الله عليه وآله - جوان

جوان در لغت به معنای هر چیزی است که از عمر او چندان نگذشته باشد.^۴ و در این پژوهش با توجه به متون دینی می‌توان گفت که جوان شخصی است که مابین سن بلوغ تا سن چهل سالگی قرار دارد.^۵

1. فراهیدی، العین، ذیل ماده خلق (الخلیق و الخلق و الخلیقة: الطبیعة)

2. جوهری، الصحاح، ذیل ماده خلق (الخلق و الخلق: السجیة)

3. نراقی، جامع السعادات، ج 1، ص 22.

4. دهخدا، لغت نامه، ج 5، ص 6930.

5. مجلسی، بحار الانوار، ج 57، ص 351.